

TIJORAT BANKLARIDA KREDIT PORTFELINI SAMARALI BOSHQARISH VA RISKLARNI DIVERSIFIKATSIYA QILISHNING USTUVOR YO'NALISHLARI ("ORIENT FINANS" XATB MISOLIDA)

Amanbayev Abbas Shavkat o'g'li

O'zbekiston Respublikasi

Bank- moliya akademiyasi magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21872660>

Bugungi kunda bank tizimining barqaror rivojlanishi tijorat banklarida kredit portfelini samarali boshqarish darajasiga bevosita bog'liq. Kredit operatsiyalari banklarning asosiy daromad manbai hisoblanganligi sababli kredit portfelining sifati bankning moliyaviy natijalari, likvidligi va kapital yetarliligiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Shu bois kredit portfelini shakllantirishda tavakkalchilik va daromadlilik o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash bank boshqaruvining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanadi.

O'zbekistonda bank tizimini isloh qilish jarayonida kredit risklarini boshqarish mexanizmlarini takomillashtirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (IFRS 9) hamda Basel qo'mitasi tavsiyalarini bosqichma-bosqich joriy etish natijasida tijorat banklarida kreditlarni baholash, monitoring qilish va muammoli kreditlarni boshqarish tizimi takomillashtirilmoqda. Mazkur yondashuv kredit portfeli sifatini oshirish bilan bir qatorda banklarning uzoq muddatli moliyaviy barqarorligini ham ta'minlashga xizmat qiladi.

Kredit portfelini boshqarish deganda kreditlarni ajratish, monitoring qilish, qaytarilish darajasini nazorat qilish hamda kredit risklarini minimallashtirishga qaratilgan boshqaruv choralarning yig'indisi tushuniladi. Mazkur jarayon kredit siyosatini ishlab chiqish, qarz oluvchilarning moliyaviy holatini baholash, garov ta'minotini tahlil qilish va kredit portfelining tarkibini muntazam monitoring qilishni o'z ichiga oladi. Bank faoliyatida ushbu jarayonlarning samarali tashkil etilishi kredit yo'qotishlarini kamaytirish va foydalilik darajasini oshirish imkonini beradi.

Kredit portfelini boshqarishda eng muhim masalalardan biri kredit risklarini diversifikatsiya qilish hisoblanadi. Diversifikatsiya kreditlarning faqat bitta iqtisodiyot tarmog'i yoki bitta yirik mijozga jamlanib qolishining oldini oladi. Natijada ayrim tarmoqlarda iqtisodiy faollik pasaygan taqdirda ham bankning umumiy kredit portfeli jiddiy zarar ko'rmaydi. Shuning uchun zamonaviy bank amaliyotida kreditlarni sanoat, qishloq xo'jaligi, xizmat ko'rsatish, qurilish, savdo hamda chakana kreditlash yo'nalishlari bo'yicha muvozanatli taqsimlashga katta e'tibor beriladi.

O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki statistik ma'lumotlariga ko'ra, 2025-yil holatida tijorat banklari kredit portfelining katta qismi yuridik shaxslarga to'g'ri kelmoqda. Shu bilan birga, jismoniy shaxslarga ajratilayotgan ipoteka, iste'mol va mikroqarzlar hajmi ham yildan-yilga ortib bormoqda. Bu esa kredit portfelining tarkibiy jihatdan yanada diversifikatsiyalanayotganini ko'rsatadi. Biroq ayrim banklarda korporativ kreditlar ulushining yuqoriligi kredit konsentratsiyasi riskini saqlab qolmoqda. Shu sababli kredit siyosatini ishlab chiqishda kreditlar tarkibini muvozanatlashtirish muhim ahamiyat kasb etadi.

"Orient Finans" XATB faoliyatida kredit portfelini boshqarish bankning ichki kredit siyosati va risklarni boshqarish tizimi asosida amalga oshiriladi. Bank kredit ajratish jarayonida qarz oluvchilarning moliyaviy holati, biznes loyihasining iqtisodiy samaradorligi, garov

ta'minoti hamda kredit tarixini kompleks baholaydi. Kreditlar ajratilgandan so'ng ularning maqsadli ishlatilishi va qaytarilish darajasi muntazam monitoring qilinadi. Ushbu yondashuv muammoli kreditlar ulushini kamaytirish hamda kredit portfelining sifatini saqlab qolishda muhim omil hisoblanadi.

Raqamli texnologiyalarning rivojlanishi kredit portfelini boshqarish tizimiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. Bugungi kunda tijorat banklari sun'iy intellekt, avtomatlashtirilgan kredit skoringi va "Big Data" texnologiyalaridan foydalanish orqali mijozlarning to'lov qobiliyatini yanada aniqroq baholash imkoniyatiga ega bo'lmoqda. Mazkur texnologiyalar kredit ajratish jarayonidagi subyektiv omillarni kamaytiradi, qaror qabul qilish tezligini oshiradi hamda kredit risklarini samarali boshqarishga xizmat qiladi.

Kredit portfelini diversifikatsiya qilishning yana bir muhim yo'nalishi hududlar kesimida kreditlarni muvozanatli taqsimlashdan iborat. Kreditlarning faqat ayrim hududlarda yoki iqtisodiyotning bitta tarmog'ida to'planishi bank uchun qo'shimcha tavakkalchiliklarni yuzaga keltiradi. Shu sababli zamonaviy banklar kreditlash geografiyasini kengaytirish hamda kichik biznes, oilaviy tadbirkorlik va xizmat ko'rsatish sohalarini faol moliyalashtirishga alohida e'tibor qaratmoqda.

Kredit portfelining sifatini oshirishda muammoli kreditlarni erta aniqlash tizimining ahamiyati katta. Amaliyotda qarz oluvchining moliyaviy ko'rsatkichlari yomonlashishi, pul oqimlarining kamayishi yoki kredit to'lovlarining kechikishi bank uchun muhim signal hisoblanadi. Shunday holatlarda kredit monitoringini kuchaytirish, qarzlarni restrukturizatsiya qilish yoki qo'shimcha ta'minot talab qilish kredit yo'qotishlarining oldini olish imkonini beradi.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, kredit portfelini diversifikatsiya qilish bankning moliyaviy barqarorligini mustahkamlash bilan birga, daromadlilik darajasini ham oshiradi. Kreditlarning turli iqtisodiyot tarmoqlari, mijozlar segmentlari va kredit mahsulotlari bo'yicha taqsimlanishi tavakkalchiliklarni kamaytiradi hamda aktivlar sifatini yaxshilaydi. Shu nuqtai nazardan "Orient Finans" XATB faoliyatida kredit siyosatini muntazam takomillashtirish, raqamli texnologiyalarni keng joriy etish va xalqaro risk-menejment standartlariga mos boshqaruv tizimini rivojlantirish bankning uzoq muddatli raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi.

Natijada kredit portfelini samarali boshqarish nafaqat bankning moliyaviy natijalarini yaxshilaydi, balki butun bank tizimining barqaror rivojlanishini ta'minlovchi muhim omillardan biri sifatida namoyon bo'ladi. Kredit risklarini oqilona boshqarish, diversifikatsiya tamoyillariga amal qilish hamda zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanish tijorat banklari faoliyatining samaradorligini yanada oshirishga xizmat qiladi.

1-jadval

Kredit portfelini diversifikatsiya qilishning asosiy yo'nalishlari

Yo'nalish	Maqsad	Natija
Tarmoqlar bo'yicha	Konsentratsiyani kamaytirish	Risk pasayadi
Mijozlar bo'yicha	Muvozanatli portfel	Daromadlilik oshadi
Hududlar bo'yicha	Hududiy xavflarni kamaytirish	Barqarorlik kuchayadi

Kredit mahsulotlari	Mahsulotlarni kengaytirish	Raqobatbardoshlik oshadi
---------------------	----------------------------	--------------------------

Manba: Muallif ishlanmasi hamda O'zbekiston Respublikasi Markaziy bankining 2025-yil ochiq statistik ma'lumotlari asosida tuzilgan.

Ushbu jadval ma'lumotlari kredit portfelini diversifikatsiya qilishning tijorat banklari faoliyatidagi asosiy yo'nalishlarini tavsiflaydi. Jadvaldan ko'rinib turibdiki, kreditlarni iqtisodiyot tarmoqlari bo'yicha taqsimlash alohida soha yoki tarmoqda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan tavakkalchiliklarning bank faoliyatiga salbiy ta'sirini kamaytirishga xizmat qiladi. Mijozlar segmentlari bo'yicha diversifikatsiya qilish esa korporativ mijozlar, kichik biznes subyektlari va jismoniy shaxslarga ajratiladigan kreditlar o'rtasida muvozanatni ta'minlab, bank daromadlarining barqarorligini oshiradi.

Shuningdek, hududlar kesimida kreditlarni joylashtirish iqtisodiy yoki tabiiy omillar ta'sirida ayrim hududlarda yuzaga keladigan xavflarni kamaytiradi hamda kredit portfelining sifatini yaxshilaydi. Kredit mahsulotlari turlarini kengaytirish esa mijozlarning moliyaviy ehtiyojlarini to'liqroq qondirish, bank xizmatlari raqobatbardoshligini oshirish va foiz daromadlarini ko'paytirishga imkon yaratadi. Shu nuqtai nazardan, "Orient Finans" XATB faoliyatida kredit portfelini iqtisodiyot tarmoqlari, mijozlar segmentlari, hududlar va kredit mahsulotlari kesimida muvozanatli diversifikatsiya qilish kredit risklarini kamaytirish, muammoli kreditlar ulushini pasaytirish hamda bankning moliyaviy barqarorligini mustahkamlashning muhim omili hisoblanadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti. PF-5992-son Farmon. "2020–2025-yillarda O'zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi to'g'risida", 12.05.2020.
2. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. 2025-yil yakunlari bo'yicha yillik hisobot.
3. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Financial Stability Report 2025.
4. Basel Committee on Banking Supervision. *Principles for the Management of Credit Risk*. Bank for International Settlements, Basel.
5. Basel Committee on Banking Supervision. *Basel III: Finalising Post-crisis Reforms*. BIS.
6. International Financial Reporting Standard (IFRS 9). *Financial Instruments*. IFRS Foundation.
7. IMF. *Financial Sector Assessment Program: Republic of Uzbekistan*, 2025.
8. O'zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Bank tizimi statistik byulleteni.
9. Peter S. Rose, Sylvia C. Hudgins. *Bank Management & Financial Services*. McGraw-Hill Education.